

in carcere, et sustentate eum pane tribulationis, et aqua angustia, donec revertar in pace (1). Ex quibus omnibus patet, Micheam nec mendacii nec fraudis in toto hoc facto argui posse.

65. Queres LVII: An non sit contradicatio, dico Reg. 22, 34, dicunt: Vir autem quidam teiendit arcum, in incerto sagittam dirigens, et casu percussit regem Israel (i. e., Achab) inter pulmonem et stomachum; contra 2 Paralip. 18, 35, idem res Israel sagittam inter cervicem et scapulas perculsus, scribitur? — Resp.: Nulla haec est contradicatio, sive cum Abulensis dicas, sagittam hanc intrasse inter cervicem et scapulas Achabi, ac penetrasse usque ad regionem corporis pulmonem inter et stomachum; sive cum Menochio arbitris, dictam sagittam ex inferiore loco in regem curru eminentem (2) emissa per anteriorum armarum communissimum ingressum inter pulmonem et stomachum, sursum versus inter scapulas et cervicem prorupisse.

CAPUT IV.

De Libro IV Regum.

64. Queres LVIII: An verisimile sit, quod Elias, 4 Reg. 2, 11, curru igne, et equis queis per turbam in calorem rapta sit, sub finem mundi, ut Christiani volunt, rediatur? — Resp.: Et verisimile, et verum hoc est, utpote ab ipso Verbo Dei scripto, tot motus credibilius stabilito, assertum. Neque ipsa ratio in hoc facto aliiquid adsordiatur, ut deinde detegere poterit. Quid enim ide absurdum, sanque rationi adversum existimat? An quod currus igneus et equi ignei dicantur rapuisse Eliam? Sed, ut Sanctus Cornelius à Lap., aliquando interpres expounit, hic currus et qui non erant veri ignei, sed habebant formam et speciem ignis. Erat enim nubes splendidissima minister Angelorum qui alia qualcumque ratione in currus eorumrum similitudinem efformata, que accepit Eliam, illunque ita amplexa est, ut in currus sedere vel videatur. Atque hie modus explicandi videtur facilior, et aliud evitat miraculum, quo et Elias in corpore adhuc passibili et mortali non fuit adustus, nec pallium ad Eliseum missum est ustulatum. Accedit, quod turbo non tam rapiat ignem, quam nubem. Præterea hie modus explicandi S. Scripturam, et etiam profanorum scriptorum non est alienus. Id enim quod splendidum et fulgens est, non raro igneum vocatur. Sic in Scriptura (3) iuxat et splendidu Chaldeorum clypeus ignei dicuntur, item et halenus currus; et que toties (4) vocatur columna ignis Israhelitis in deserto de-

(1) 5 Reg. 22, 27.

(2) Authentiam et divinitatem sacramon liborum veteris et novi Testamenti theologi aut polemici orthodoxi passim demonstrant, quales sunt Hermannus Goldmann, introduct. in S. Scripturam, p. 1., aliisque.

(3) Nahum 2, 5, ubi dicitur: Cypens fortium ejus ignis, viri exercitus in coccinis; ignes habent currus in die preparacionis ejus.

(4) Exod. 15, 21 et 22, et cap. 14, v. 24. Num. 14, v. 14. Item 2 Esdr. 12 et 19. Item Sap. 18, 3. Præterea idem lumen Israhelitis de nocte lucens ignis etiam vocatur in Ps. 77, 14 et in Ps. 104, 39.

note viam monstrans illa splendida et non verè ignea (1) communiter existimat, ut etiam (2) patavit Abulensis. Idem autem modus loquendi, ut dixi, etiam profani scriptoribus frequens est, qui ignem appellant aut flammam, seu ardens, id quod est splenditum; sic Maro, lib. 10 Aeneid.:

Stans celâ in puppi, clypeum tum deinde sinistrâ Extulit ardensem.

Et iterum ibidem:

Ardet apex capiti, cristicus à vertice flamma Funditur; et castos umbo vomit auras ignes.

Et ad nostrum institutum accommodatis, nubes, quas hic existimat esse ignes currus, ardore dicunt, cum fulget:

..... Qualis cum curvula nubes

Sofis inardescit radis, longè refugiet.

Porrò ex hac historiâ Elias curru igneo in celum rapt occasionem sumpsisse putantur poeta gentiles, solum curri igneo imponendi et equis igneis circumveniendi (5).

Eliam autem sub mundi finem redditum, viamque Domino paratrum, aperte Scriptura docet (4). Quod traditio quoque et Patrum auctoritas, quorum verba Natalis Alexand. (5) prolixè citat, lucentem confirmat. Sed ipsi etiam Judei cum Christianis hic plaudit id ipsum sententia, teste S. Justino M., qui (6) Tryphonem Judaeum in modum interrogat: «An non Elias Verbum per Malachiam adventum esse dicit, ante magnam et terribilē istam Domini diem? » Respondet Trypho Judaeus: «Maxime. » Tunc S. Justinus pergit: « Si ergo ratio cogat fateri, et dous futuros Christi adventus Prophetarum responsis predictos esse; alterum cum passioni subdolus et in honore, et informis apparabit; alterum cum gloriis et Judei omnium aderit; annos terribilis et magni illius diei, hoc est, secundi adventus ejus Eliam precurserem fore, Verbum Dei præsumtisse intelligamus? » Respondet Trypho denud: « Maxime. »

Iaque sententia Grotii (7), aliorumque ex sectariis, quo luce redditum Eliam impugnat, omnino rejicienda est, utpote nullo nixa argumento. Vide Natalem Alex. loc. cit. et interpres ad citatos Scripturas locos.

(1) Sic Cornelius à Lap. Comment. in Num. 9, 15, sit: « Hinc liquet verius esse ignem hunc columnam nocturnam non fuisse verum ignem, sed quasi ignem, id est, habuisse speciem ignis, ut dictum Num. 9, 15 et 16, ubi ita legitur: « Igitor die, quando eructum est tabernaculum, operuit illud nubes. »

À vespera autem super tectorium erat quasi species ignis usque manu. » Sic fiebat jugler; per diem operiebatur illud nubes, et per noctem quasi species ignis. »

(2) In 4 Reg. cap. 2, quest. 17.

(3) Vide Tirinum, Comment. in 4 Reg. 2, 14.

(4) Matthei c. 17, 10, Malachite 4, 5, Ecclesiastici 48, 1.

(5) Tcm. 2 Histor. Eccles. veteris Testimenti in quantum Mundi atatem, dissert. 6.

(6) In Dialogo cum Tryphonie Judeo.

(7) Annotationibus in cap. 17 S. Matthei,

65. Queres LIX: An non factum Elisei Propheta, dum, 4 Reg. 2, 25, 24, in Pueros parvos, qui de civitate Bethel egredientes ipsi ob calcitatem illudabant, duos ursos immisit qui laceraverunt ex his quadragesta duos pueros, fuerit inhumanum et crudelis? Hic notandum, quod Tindalius, teste Cl. Weissenbach (1), nullum aliud facinus Elisei vehementius impugnet, quam istud. Sed etiam D. de Voltaire aliique increduli (2) ei Theonimam dentem indigunt. Imo, teste Cl. Bullet (3), non desunt homines impii, qui hic renouant blasphemiam Manichæorum, Deumque Israhelis crudelitatis insinuant, quod evocando de sylva ursos illos operam præsriter trucidento et vindicta cupido seu ad jugulandas innocentes illas creatureas, ut illos pueros Philosophia Histor. appellat (4).

Venit facilium Elieli et S. Scriptura defensio est, ut decet, penitus examinetur. Eliosei venerat in urbem Bethel, superstitionis sedem, ubi vitium aurei Jeroboam etiamnum colebantur. Civis, qui ager ferchant, hominem ad cultum Dei veri restaurandum subire urbem suam, subornarent petulant pueros, ut illum de ridiculo haberent. Illis ergo acquirebantur magno numero, et illudibentibus, Elioseus nea tam ludibrio soli, verum ministerii sui sacra offensus, ut Dei honorem in hæc sede superstitionis vindicaret. Ita ursi, stragesque puerorum. At

Oppones I: Propheta Eliase in hoc facto cupiditati violente videtur induluisse. — Resp.: Minime; si enim studio ulciscendi sui maledixisset, à Deo auditos nequamuis fuisse. Quia ergo Deus hujus Prophetæ approbavit studium et zelum, adducens duos ursos ad pueros petulantibus pueros, patet quod Eliase non ex spiritu humano vindicat, sed divino afflato impulsus et ex justo religiosis zelo maledixerit. Atque hunc sensum habent verba Scriptura (5) dicentes: Maledicit eis in nomine Domini.

Oppon. II: Tamen elucte humanitatis aliquid in ursis evocandis, præserimus quia erant pueri pari (6) iugis Eliase illatae gravitatem non intelligentes; in quo prius minimè decebat tam severè animadvertere. — Resp.: Propter loquendo non Elias, sed Deus ursos ut zelum evocavit. Prophetæ solūm invocato Dei nomine pueris à Deo justam punitionem expedit, de exterò hanc rem arbitrio Lesi Numinis permittens. Neque tam rudes aut adœc parvuli (7) erant pueri illi, ut Prophetam minimè agnoscere, et parcs hand essent dignoscendo in illius persona characterem et dignitatem Prophetæ, ac ministri Domini, qui colebatur in

(1) Loc. cit. pag. 145.

(2) Esprit du Judaïsme, chap. 9, pag. 103; Bible expliquée, pag. 402.

(3) Réponses critiques, tom. 1, num. 33, mihi, p. 212.

(4) Philos. de l'Hist. chap. 43, pag. 210.

(5) 4 Reg. 2, 24 — (6) Ibidem 25.

(7) S. Chrysostomus 1, 5 ad. vituperatores vite Monast. putat, pueros hos ex aetate fuisse, ut facti rationem reddere tenerentur, atque decem saltem essent annos nat.

Judà. Accedit, quod clades illa puerorum potius opus fuerit divine clementie, dum illi de medio sublati sunt, quos Deus, si vite contigisset usura diuturnior, deteriores fore prævidet. Si enim diutius vixissent, sceleratores et in idolatria rolaroti parentum doctrinæ et exemplo evasissent. Denique cruentâ illa puerorum clade Deus magis parentes, quā pueros punire voluit; parentes enim filii instillabant suam idolatriam, et contemptum veri Dei, ejusque Propheterum.

Nequis dicas, prorsus gratis asseri, hos pueros à parentibus instigatos fuisse ad illudendum Prophetæ. Nam ratio hoc dicendi est, quia civitas illa, unde haec multitudine puerorum egressa est, plurimis abundat idolatria, qui veram religionem contemnent, ac proin valde verisimiliter insultabant his qui alienam proficiebant religionem, et illis maximè, quos impensis videbant pietati servire, quorum è numero Elioseus erat. Cum ergo id fera natura rerum, ut parentes liberos suis moribus suis imbuant, et liberi parentum exprimat mores, omnino credibile est, pueros illos exemplo et monitis parentum ad illudendum Prophetæ incitatos fuisse. Certè haec est communis sententia interpratorum, quibus etiam Patres astuluntur. Sic S. Justinus M. (vel quisquis est auctor antiquus Questionum ad orthodoxos) sit, quest. 80: « Itaque non est Propheta (Elianus) culpandus propter severitatem. Cum enim comprimeret, patientiam non præbere peccantibus sensum peccati, cumque voces illas, quas dicebant pueri, Prophetam contumeliam sufficienes, à parentibus suis, qui semper infensi fuerant Prophetis, didicisset.... propterea occisione puerorum castigavit parentes, ut discerent non afficeret contumeliam Prophetas, et per eos Deum. » Similiter S. Augustinus (1) expressè affirmit, pueros illos ex

(1) Sermon 204 de Tempore, nunc. 41, in Appendice editionis operum S. Augustini Mauriane, ubi haec crisi Manlianorum additur: « In appendice non prius (hic sermo) collectatur. Dubius (an ad genuina S. Augustini opera hic sermo pertinet) à Lovaniensibus, à Verliao et Vindingo suppositus putatur. Videatur nobis (id est, Maurianus) ad Cassarum pertinere. Confer ejus hom. 14, post editus à V. C. Balluzio. » Ceterum, etiam illi sermo 204 de Tempore non esset D. Augustini, sed Cassar Arrelatensis, qui cum S. Augustino seculo quinto floruit, magna tamen fore auctoritatis. Porro, ne, queso, eruditus lector miretur, quid dictam homiliam decimam quartam intereditus Parisiensis 1659, à Stephano Balluzio, non inventum in aliis editionibus Homiliarum Cassar Arrelatensis. Testatur enim ipse Balluzius in Praefat, quod haec 14 homilia nondum sint typis impressæ. Verba eius sunt: « Cassari Arrelatensis episcopi homilia non uno omnes tempore editæ furent, sed diversis, prout eas doctorum virorum industria edidit et penetrari antiquitatem. Nunc demum nos quatuordecim vulgantur, quae nondum prodierunt, descriptas ex perpetuo codice MS. quem nobis pro sua humanitate et amicitia nostra subministravit vir clarissimus Petrus Carcavus Bibliotheca Regis praefectus. Continet hic regius codex quanplurimas Cassari homilias, omnes editas, præter istas quatuordecim. » Porro, in landata homilia decimâ quartâ Cesarii de illo Elisei facto ita loquitur: « Hoc eliam et de beato Eliseo sentire debeamus» cui cum luxuriantes pueri

Instigationem parentum suorum Eliseo illusisse. Quia autem hic locus Augustini tam veterum Manicheorum, quam nostrae etatis incredulorum objectionem contra memoratum Elisai factum distinxit confutat, totum illius contextum hic adducendum censui. « Cùm divina lectio, inquit, legeretur, audivimus, quid præterente Eliseo pueri irridenter clamaverunt: *Ascende, calve;* Ob quā rem, orante Eliseo, egressi sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt quadraginta duos pueros. Inimici Dei et hostes anima sua immundissimi Manichei, qui Scripturam veteris Testimonii non solum recipere nolunt, sed etiam rabido ore blasphemare pressūunt, solet dicere: Quia fuit tanta crudelitas in Eliseo, ut propter jocularia verba infantum, quadraginta duos pueri fecerit lacerari? Et idēo quater eorum insanie respondendum sit, breviter charitati vestre suggeremus. Tempore illo, quo beatus Eliseus in Iudea fuit, tam illi quām reliqui Prophetae, non solum non honorabantur ex maxima parte populi, sed etiam irrisi et opprobrii habebantur..... Nam in illo tempore sancti Prophetae ita in grandi contemptu et opprobrio habebantur, ut etiam beato Eliseo, qui tanta miracula faciebat, sicut supra diximus, pueri indisciplinati clamarent: *Ascende, calve; ascende, calve.* Quam rem etiam parentibus suis instigantibus (N. B.) fecisse credendi sunt. Manifestè pueri illi non clamarent, si hoc eorum parentibus displiceret. Dolens ergo B. Eliseus de interitu populi, inquit sanctus Spiritus per B. Eliseum volens reprimere superbiam Iudeorum, fecit venire duos ursos, et laceraverunt quadraginta duos pueros; ut percussis parvulis majoris recipientis disciplinam, et mors filiorum fieret disciplina parentum, et Prophetam, quem mirabilis centrum noblebant amare, discerneret. vel timere. » Hic usque S. Augustinus, vel Cæsarius Arelat., aut aliis quicunque perpetuatus et præclarus scriptor.

66. Quæres LX: Num ex illis Elisei verbis, 4 Reg. 5, 15: « Nunc autem adducite milii psalmi; cumque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini, » Spinoza rectè probet, *Prophetas in prophetando variasse pro varia et diversa dispositione temperamenti corporis sui et imaginacionis sua?* Antequam respondeam, juvat recitare ipsa Spinoza verba (1) adducendis in sententiae sue patrocinium ipsum hoc Elisei exemplum: « Reuelatio, inquit, variabat in unoquoque Propheta pro dispositione temperamenti corporis et imaginacionis. Si enim Propheta erat hilarius, et revelabat victoriae, pax, et que porrò homines ad latitudinem movent. Tales enim similia sepius imaginari solent. Si contra clamarent: *Ascende, calve; ascende, calve,* Spiritus sanctus, qui in ipso habitat, imperavit ut ascenderent duo ursi, et lacerarent quadraginta et duos pueros.... idēo pauci percussi sunt ut plurimi sanarentur. Ut quia Propheta Iudei non solus contentebant, sed etiam impudentebant, talis plaga contentebant. Agnoscent potiam Spiritus sancti.... Si ergo hoc Spiritus S. operatus est, nefas est heato Eliseo aliquid imputare, quia et reverā tantum potentiam solus homo sine Spiritu S. habere non potuit. »

(1) In Tractatu Theologico-Politico, c. 11.

tristis erat, bella, supplicia, et omnia mala ei reverbabantur: et sic, prout Propheta erat misericors, blandus, iracundus, etc., etenim magis aptius erat ad has quād ad illas revelationes. Hoc constat ex isto casu Elisei, 2 Reg. 5, 15, qui, ut Joram prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem percipere potuit, nisi postquam musicæ delectatus fuit; tum demum Joram cum sociis leta predixit, quod ante contingere nequiti; quia regi (Israhil) iratus erat, et qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad malam, non verò bona de iisdem imaginandum. »

Verum ab sit hic Spinoze naturalismus, qui natura id donum Prophete tribuit, quod Dei unicū adscribitur. Predicunt enim à Propheta, et seppisim ab iisdem predicta sunt futura contingentia, que cum rerum natura, cum dispositione temperamenti corporis et imaginacionis Prophetae nullam habent connexionem, sed à Dei solu muto et causarum liberarum arbitrio dependent. Ad hanc divinitatem concessum futurorum notitiam perinet et praescens casum. Cum eo sane, quod hoc loco prædictis Eliseus, nullum habet nexus musica, que attentum quidem reddere vult hominem, et animo sedatum, neutiquam Prophetaem. Nam negari quidem non potest, musicæ magnam esse vim in fluctu, et dominis, aut mutandis affectibus. Unde teste Cicerone (1). « Solaut Pythagorei mentes suas a cogitatione intentione cantu fidibusque ad tranquillitatem reducere. » Et fortè hic animus Prophetae Elisei distractus aut commotus per modulamina musica in ordinem fuit redactus, et attenuor tandem redditus ad inspirationem divinam. Et Deus ipsi per sapientiam rebus naturalibus, tanquam suis creatori, tanquam actionibus, passionibus, motibus utitur pro liberrimum sua arbitrio ad executionem, sive voluntatis. Sic concessero facili, animum Elisei ob perversos Joram regis Israel mores turbatum, aut etiam iratum, modulaminibus harmonicis fuisse mitigatum. Sed nondum haec sufficiunt ad prophetiam, non ad predicione futurorum, que à Dei et causarum liberarum arbitrio dependent, vel cum causa naturalibus secundum communem nature leges nullum prorsus habent nexus, quia futura tunc aquæ sine pluvia, tum Victoria de rege Moab al Eliseo promissa, et post promissionem reapse subsecutæ. Audiamus hanc de ratione textum sacrum, 4 Reg. 5, 15, 23: « Cumque contaret psaltes, facta est super eum (id est, super Eliseum) manus Domini, et ait: *Hæc dicit Dominus. Facite ocrea torrentis hujus fossas et fossas.* Hæc enim dicit Dominus: Non videbitis ventum, nequa pluviam; et alocus isti replebitur aquis (hoc est, facite nulas scrobes et fossas in toto hoc loco), in quo solet torrente decurrere, et absque vento vel pluvia Deus aquas de thesauris suis promet, et per alocum torrentis effundet), et bibitis vos et familiæ vestre et jumenta vestra. Parumque est hæc conspectus Domini; insuper tradet etiam Moab in manus vestras.... Factum est igitur mane, quando sacrificium offeri solet, et ecce, aquæ veniebant per viam Edom, et homo sine Spiritu S. habere non potuit. »

PARS III. SECT. I. DE QUATUOR LIBRIS REGUM.

repleta est terra aquis..... Porrò, consurgens Israel, percussit Moab.... Venerunt igitur qui vicerant, et percosserunt Moab, id est, Moabitas.

Iaque nequaquam subsistit suppositum Spinoze, Prophetas pro vario corporis temperamento ad has magis quam alias revelationes fuisse aptos. Nam qua à solius Dei vel liberarum causarum arbitrio dependent, aut nullum prorsus cum naturalibus causis nexum habent (qualia tamen sepe numerò predixerunt Prophetæ), illa hoc ipso neque cum temperamento corporis Prophetæ, neque cum hujus imaginatione connexionem habent. Dein haud raro Prophete vaticina sua triisti sunt exorsi communione al lamentis, sed Leuisticas subvenientes rerum vices (1). Unde absurdum id in Spinoza sententia sequeatur, temperamentum mutantæ eos unicū sapè hora.

Coriolani. Ex haec dictis etiam patet, quam ridicula et male fundata sit Spinozianum opiniō, qui prophetiam deducunt ex atomorum confluxu et cum anima communicatione; vel Platonianum insana mens, qui effectum vaiciū mirabilem adscrībunt animæ mundi intelligenti, cuius ἀνέρευπτα seu velut abstracta quedam particula sit hominis anima per musicam excitata, et subtilitate sua res futuras prævidens. Taceo eorum ridicula sonnia, qui volunt, animam musicæ beneficio coelestium corporum harmonia illectant ē corpore expatriant, et futurorum cognitione saturam rodire in corporis carcerem, cumque agiture et quætere. Sonnia, inquam, nullo nixa fundamento, derisione quam refutatione digniora. Mane igitur hoc inconcessum, prophetiam illam Elisei fuisse omni musicæ longissime superiorē, que solim adhibita fuit, ut sono suavi et harmonia musicæ animum Elisei nonnulli indignatione in regem Israel commotum colligeret, sedaret, eumque in Deum orando sustolleret, et ad recipiendam a Deo prophetiam disponeret, ut S. Gregorius (2) eleganter doct. Animus enim fervescens aut commotus non erat aptus S. Spiritus afflatus excipiendo, qui affectus quiescentes, ac nullā perturbatione agitos requiri. Porrò, psaltes ille, qui suo cantu excitavit spiritum Elisei, et ad excipiendum divinum afflatum ap̄te dispositus, at Theodoretus (3),

(1) Vide Isa. cap. 50, Daniel. cap. 9, Osee. c. 15. Porro de hæc re etiam Cornelius à Lap. in 4 Prophetas majores disserit canone 12 inter canones Prophetas faciem præferentes.

(2) Homil. in Ezechiel, ubi ait: « Cūm eum (i.e., Eliseum) Josaphat (qui cum rege Israel, et rege Edom adversus Regem Moab tunc egrediebatur) de futuri requireret, et prophetie ei Spiritus decesset, psalmem fecit applicari, ut prophetia ad hunc Spiritus per laudem psalmodie descederet, atque eius animum de futuri repleret. Vox enim psalmode cum intentione cordis agitur, per hanc omnipotentem Domini ad cor ier paratur, ut intentio menti vel prophetia mysteria, vel compunctionis gratam infundat. »

(3) In 1. 4 Reg. quest. 11, ubi ait: « Divinissimus David... sapienter ordinavit munus ac ministerium sacerdotale, et sacerdotes quidem convenienter legi Mosaicæ jussit ut tubis; levitas autem citharis et tubis et cymbalis et aliis instrumentis. Utebant autem ipsi spirituali Davidis modulatione. Ex his unum

jussit accersiri Propheta (Eliseus). Illo autem psalente, quod erat agendum, significavit gratia Spiritus. In torrente enim jussit fossas fodit, ut procul illato fluente, aqua implerentur fossæ, et exercitu usum exhiberent necessarium. »

fuit levita, qui Psalmos pios à Davide compositos psaltere solebat, quibus valde verisimiliter ipse Propheta preces et pia suspiria admisicuit.

67. Quæres LXI: An Propheta Eliseus ab errore et sceleri excusari possit, dum, 4 Reg. 5, 18, 19, Naaman Syro concessit, ut comitando dominum suum regem Syriae coram idolo Remmon adoraret? Antequam respondemus, observe deistas, hum in modum nobis camillari. Naaman, inquit, Eliseo Propheta locutus est, quem vocant, conscientia proposuit: an scilicet, cūm dominus suus rex Syriae imitans brachio suu idolum Remmon adoraret, licet sibi unā cum rege flectente inclinari et provolvi? Respondit autem, ait, Eliseus, quod laxissimus theologorum moralium non respondisset: Poneret hanc curam; neque ideō deinceps sollicitus esset. Cūm enim Naaman ad Eliœum dixisset: « Hoc autem solum est, de quo deprecari Dominum (Deum) pro servo tuo, quandò in predictor dominus meus (rex Syriae) templum Remmon, et illico imitante super manum meam adoravero in templo Remmon, adorante eo in eodem loco, ut ignorascit mihi Dominus (Deus) servu pro hac re, » Propheta dixit ei: *Vade in pacem.* » Numquid, infarrant irrösores S. Scripturae, spirans imago pönitentis simulati et indulgentis confessari hinc una exhibetur? Nempe apertissimè sibi contradicunt scriptores Canonici; et cūm alia tanto ardore, omnem speciem idolatriæ detestentur, hie eam haud secū ac civilem ceremoniam omni criminē absolvunt. Ita increduli vehementia magna. Verum audiat et altera pars.

Resp. et dico, Eliœum non concessisse, neque Naaman postulasse licentiam adorandi, aut saltem simulandi adoracionem idoli, sed solim cum rege ingrediendi templum idoli, comitando illum, et ibidem coram idoli flectentem sustentando inclinato corpore, quod erat actus numeris sui et politica observantia, non sacre ceremonie, et idēo non erat simulatio adoracionis idolatriæ, neque actio pro se mala, præsertim quid adstantes sciebant Naaman utpote ex idolatriæ ad verum Deum jam conversus id non facere intentione idolum colendi, sed unicū obsequium politicum vi numeris sui regi prestandi, ut ex dendis magis patebit. Sensus ergo verborum Naaman ad Prophetam, ut Cornelius à Lap. ait, fuit iste: « Peto, o Eliseus, facultatem, ut curvante se rege in templo Remmon, ad idolum hoc adorandum, liceat, et mihi regem sustentanti curvare me, non ad adorandum Remmon, sed ut hoc obsequium et servitum regi meo prestem, ad quod ex officio meo teneo tam in templo quālibet, non gradu et dignitate apud regem excidam. Rex enim solet initii super me; quare quobcumque ipse se flectit et verit, ego pariter me vertere et flectere debeo. » Ex his patet, verba illa

jussit accersiri Propheta (Eliseus). Illo autem psalente, quod erat agendum, significavit gratia Spiritus. In torrente enim jussit fossas fodit, ut procul illato fluente, aqua implerentur fossæ, et exercitu usum exhiberent necessarium. »

5. 5. IV.

Naaman loc. cit. ad Eliseum dicentis: *Si adoravero in templo Remmon, non intelligenda esse de adoratione idoli, seu propria dicta et religiosa (sic enim fuisse impia et idololatrica), sed sublim de adoratione impropria, scilicet incurvatione corporis, vel genuflexione obsequii causa, ut scilicet regni ex officio sibi commissum fulceret et sustentaret in templo, quemadmodum et alibi facere soverat; quod facere non posset, nisi, rege genitelleente, ipsa pariter generficeretur. Idipsum tamen patet ex paraphras chaldaica, quae illa habet: *Cum intrabat dominus meus in domum Rimon ut adoret ibi, et ipse innixus fuerit super manum meam; et incurvare me in domo Rimon; incurvante me in domo Rimon, ignorat dominus seruo tuō in re ista.* Alia ergo fuit adoratio regis, alia Naaman; rex enim proprie adorabat idolum summi Remmon; Naaman vero adorabat inopinatum, id est, curvabat se, ut regi suo se curvant accommodaret, eumque sustentaret et honoraret. Unde hae ejus adoratio non erat religiosa, sed politica et civilis; sicut Abraham, Gen. 25, 7, *adoravit filios Heth*, id est, iis reverentiam exhibuit; Abigail, 1 Reg. 25, 25, *adoravit*, id est, venerata est Davidem. Taceo alia exempla, in quibus Scriptura verbum adorare adhibet, ubi nullus divinus aut religiosus, sed duntaxat civilis seu politicus honor alieni exhibitus est. At*

Dices I. Naaman cooperabatur regi adoranti idolum Remmon; ergo cooperabatur ejus idololatria. Respondeo consequentiam. Cooperabatur enim regi ad actionem duntaxat naturalem, scilicet ad curvationem corporis, non autem ad moralē, vel ad intentionem regis, que erat curvando se idolum adorare. Sic si Christiana quædam captiva cum sua dominâ fanum ethiicum ingredieretur; ibique manu teneret extremam dominie vestem, ne posset in pavimentum defluere; atque ita dominâ se inclinante in terram, illa pariter servito suo id postulante, sese inclinaret, profecto non peccaret, si non intenderet per hoc aliquam reverentiam exhibere idolum. Aliam paritatem adhibet Cajetanus. Nobis, inquit, comitantes suum regem cunctam ad coenitibim, non peccant, quia non comitantur eum, ut vada ad forniciandum et peccandum, sed comitantur eum duntaxat, ut alias comitari solent, honoris et obsequii causa, seu famili dominum suum.

Dices II. Naaman dedit scandalum aulicis et alii circumstantibus; putabant enim ipsi, cum cum rege adorare idolum Remmon. Resp: Nullum fui scandalum, tam quia sciebant Naaman ex officio teneri ad sustentandum regem hic corporis curvatione, nec aliud ipsum nisi hoc servitum politicum intendere; tunc quia Naaman publicè abdicaret idola et profitebatur cultum veri Dei Israëlis. Postquam enim cum Eliseus septem in Jordane litione mudavit a lepra, Deum Israëlis unicum Deum credere se dixit, et à Prophetâ petiit, ut ubi fiebat, Israëlitica humo duo missos oferaret, quam secum in Syriam deferret, ad Deum Israëlis colendum. Permisit Eliseus, illius fidem admiratus, qui Syriæ humum sacrificiis Domino offerent.

(1) Comment. in 4 Reg. 5, 17.

(2) In Epistola sua, tom. 3 Geographie sacra. (5) Dissertatione prefixa libro 4 Reg., in qua dis- scutit: *Quid Naaman concedi sit postulare ab Eliseo, ut coram Remmon sese prosternere licet.*

(4) In sub germanica versione Bibliorum, in nota ad 4 Reg. 5, 18, addicita, p. 200. (5) Vide Calmet Dictionarium Bibl., vocabulo *Gaver*.

2is indignam, impuramque, nullamque nisi Israelitcam huic numeri sufficientem putaret. Verba sacri textus, 4 Reg. 5, 14, 19, sunt: *E descendit, et lavit in Jordane septem juxta sermonem viri Dei; et resi- tuta est carne ejus; sicut caro pueri pârvuli, et innatius est. Reversus ad virum Del cum universo comitato suo, venit et stetit coram eo, et ait: Ver- scio quod non sit alius Deus in universo terrena, nisi tantum in Israel... obsecro, concede mihi seruo tuō, ut tollam omnia duorum bardorum de terra; non enim faciet ultra serius holocaustum aut victimam dies ulte- rius, nisi Domine. Hoc autem solum est, de quo depre- cieris Dominum pro servo tuo, et etc. Ubi sensu posteriorum verborum est: *E concede ut possim tollere de terra tua tantum quantum possim ferre duo barda- donea, id est, muli; ut ex ea quasi sancta ergam in patria mea altare Deo Israël, quem solum verum esse Deum ex hoc miraculo sanations mea agnoscet, veneror et amo.* Unde verisimile est, alii Cornelius a Lap. (1), Naaman circum suum altare crexisse tem- plum vel sanctum, in eoque cum tota familia sua Deum verum coluisse, ac multos alios ad illum ibi re- lendum induisse.*

68. Scholion: *Singularem hæc de re sententiam tenet Samuel Dochartus (2), Calmetus (3), et non pauci alii, assentes Naamanum non fuisse venientem deprecatum pro adoratione in templo Remmon in posterum facienda, sed ob jam factam et præteritam. Sic enim nodum Gordium uno ictu se sudicis potuit hi auctores, omnemque difficultates à deistis, aliisque incredulis hi objectas evitari. Et profecto, si haec sententia subsisteret, cæsarei omnes deistarum ca- villationes ad initium hujus questionis à nobis recente- site. Si enim Naaman post agnitionem et confessio- nem veri Dei solūmmodo veniam præteriorum perfis- set, et Eliseus sic contritum de venia obtenta fuisse solatus: *Vade in pace, nihil eset, quod delista aut in Naamanum, aut in Eliseo hic cum apparente difficultate reprehendere possunt, ut considerant facile patet.* Verum hoc non obstante nolim illam Bocharti et Calmeti, etc., sententiam amplecti, eam potissimum ob causam, quia, ut Cl. Ignatius Weitzaener (4) recte observat, Naaman tam in textu hebreo, quam græco et chaldeo loquuntur (5) in tempore futuro: *Adorabo, inquit, sem me incurvabo in templo Remmon.* Nam in textu hebreo verbum *INCLINABIT*, quod *incurvabo* significat, incipi à littera *Vau*, terminantem autem ha- bet temporis quidem præteriti, sed cum accentu in ultima syllaba; quod infallibile signum est futuri temporis. Similiter in textu græco dicitur in tempore futuro: *Et adorabo in domo Remmon.* Nam totus versus ita sonat: *Ei de verbo hoc propitiatibus mihi Dominus**

*seruo tuo, quando ingredieris dominus meus in domum Roman, ut adoret ibi, quia ipse requiesceret in manu mea, et adorabo in domo Roman quando adoraverit ipse in domum Roman, et propitiatibus mihi Dominus seruo tuo pro verbo hoc. Denique etiam textus chaldeus loquitur in tempore futuro hoc modo: *In hac ignorat Domi- minus seruo tuo, cum intrabit dominus meus in domum Rimon, ut adoret ibi, et ipse inuenientur super manus meas, et incurvante me in domo Rimon, incurvante me in domo Rimon ignorat dominus seruo tuo in re ista.* Vide Polyglotta Biblio. card. Ximenii, ex quibus his descripsi. Relicta igitur Bochari, Calmeti et aliorum in praesenti questione sententia, nobis suffici prior responsus. 67 data et stabilita ac à communis interpretatione adoptata. Eam præter plures alios amplectuntur Abulensis, Lyrani, Cajetani, Ser- riarius, Sanctius, Cornelius a Lap., Tyrinus, quos si lu- benter, constat.*

69. Queres LXII: *E Quomodo (4 Reg. 9, 27)*

Ochozias dicit posse jussi Jehu percussus in ascensu Gaver, quia sunt fauces non longe à Jerusalem, cùm tamen (2 Paralip. 22, 9) Jehu dicatur Ochoziam comprehendisse latitatem in Samaria, adductusque ad se occidisse? Ochozias vulneratus est in ascensu Gaver; fugit tamen elapsus, latuit in Samaria; ubi comprehensus, et ad Jehu adductus, et occisus est. Vide Menochium (1), aliisque interpres.

70. Queres LXIII: *E Sitne credibile, unicum Ange- lum (4 Reg. 19, 35) una nocte interficere 185000*

Assyriorum? Item, furentiae iste Angelus bonus, an malus? Et cum non ipsum etiam assyriaci exercitus Princeps Sennacherib occiderit? Denique, cur historici ethnici et profani de stupendo hæc strage nil meminerint? Resp: ad primum. Id nullatenus in- credibile est, preseritum si Angelorum summam in mo- vendo et agendo certitatem consideremus. Praeterea cum angelice nature potentiam et vires non perfectè perspectas habeamus, hoc ipso imprudentissime né- gati virtute angelica producere possent effectum; quem ab Angelo productum fuisse. S. Scriptura tot ac tantis Divinitatibus notis insignita expressè testatur. Ceterum de modo, quo Angelus interficet illos Assyrios, sunt diverse explications, quas Abulensis (2) accurate recenset. Traditum Hebrai, et cum iis Abulensis et Cajetanus, Assyrios ab Angelo igne occulito (quem Iosephus pestilentiam vocat) fuisse percosus, neque hanc Hebreorum sententiam SS. Hieronymus et Thomas videant improbare. Plura hæc de re vide apud Abulensem (3) et Sanctium (4).

Ad secundum resp.: Sitne furentiae Angelus bonus, sive malus, strages illa Assyriorum ab illo certissime est effecta. Ceterum furentiae bonus, sive malus, discors est auctorum sententia. Abulensis (5) hunc Angelum, quia Scriptura (6) cum vocat *Angelum Domini*, censet

(1) Comment. in 4 Reg. 9, 27.

(2) In 4 Reg. 19, quest. 29.

(3) Loc. cit.

(4) Comment. in Isaia cap. 10, 16.

(5) In 4 Reg. 19, quest. 28.

(6) Isa. 57, 36.

bonum fuisse, et quidem Gabrielem, aut Michaeliem sy- nagogæ presidem. Alii putant, tam huic, quam illum qui primogenita Ægyptiorum percussit (1), fuisse de- monem, ut alibi (2) insinuari videtur, vocari autem illum Angelum Domini, quia Dominus Deus deinceps utilitatem justitiae minister ad puniendo impios. Neque Patres hæc in re convenient. Nam Origenes (3) gene- ratræ censet, Deum demonum operâ duxit ut tibi, cùm mala in homines immittit. Alii vero Patres plu- riimi, teste Calmeto (4), crediderunt Deum sapienti usum fuisse bonorum Angelorum ministerio, et severitatem suam in implos exerceret. Sie S. Ambrosius (5) ait: *Angeli generæ, cùm à Deo adhucientur pœnam et ex- citorum ministri.* Similiter Theodoretus (6) ait, quando rex peccata in Psalmis vocantur *immissiones per Angelos malos*, eos vocari *malos*, non quod mali sint natura, sed quod adhucientur ad mala hominibus in- fera; quod ipsum alibi (7) repellit.

Ad tertium resp. Sennacherib non fuisse occisum ab Angelo ad inferandam ei majorē pœnam, ut Abulensis (8) luculentiter ostendit. Nam Sennacherib in primis punitus est in damnō quod pertulit perditō exercitu: *dilecto in ignominia quam sustinuerat in terra sua, cùm iret illuc amissō toto exercitu ferè solus; imo Hebrei dicunt, tantum decem viros cum eo re- diisse. Denique reservatus est ad pœnam diutiorē et acerbiorē, utpote occidendus à filiis suis, 4 Reg. 19, 37.*

Ad quartum resp.: Falsum est, quod hujus ingentis stragis Assyriorum scriptores ethnici non meminerint, licet mixti, ut alias solent, fabellis, prout Abulensis (9) eruditè demonstrat. Sic Herodotus fingit hunc eundem Sennacheribum, quem dicit fuisse regem Arabum et Assyriorum, in Egypto à sacerdote Vul- cani fugatum, cùm quod effusa subito vi sororum seu murorum agrestium pharetras, arcus et habellas omniū milium una nocte abcedisset. Verba Herodoti (10) sunt: *Cum Sennacherib, Arabum Assyriorumque rex, cum magnis copiis invasisset Ægyptum, tunc memorant, sacerdotum consilii inopem in einae- lum se contulisse, ibique apud simulacrum complo- rasse, quanta pati periclitaretur, eique inter lamentationem obrepississe somnum, et inter quietem vi- sum astare Deum exhortantem, nihil ipsum molestia passurum, si copias Arabum obviā ieret; se enim auxiliari ei missurum. His in somnis fratrum sa- cerdotum sumptis Ægyptiorum his, qui secum vel- lent, eastra in Pelusio posuisse, etc. Et cum per- venissent nocti, effusam ipsis hostibus vim agre- silium murum, qui illorum tum pharetras, tum*

(1) Exod. 12, 29.

(2) Psalm. 77, 49.

(3) L. 8, contra Celsum.

(4) Comment. in Psalm. 77, 34. Et in Proverb. 1^a.

(5) Ep. 34 in Horondiam.

(6) In Psalmum 77.

(7) In Jeremiah 49, 14.

(8) In 4 Reg. 19, quest. 50.

(9) In 4 Reg. 19, quest. 92.

(10) In Euterpe 1, 2.

arcus, tum scutorum habens obseruant, ita ut posterā die hostes armis exuti fugam fecerint multis anniss. Ubi Herodotus pro Iudea substituit Egyp̄tum, pro rege Assyriorum, regem Arabum et Assyriorum, pro rege Ezechia sacerdotem, pro precibus ab Ezechia ad verum Deum fusi, lamenta apud simulacrum seu idolum profata, pro vero Deo Vulcanum, pro Angelo exterminatore mures. Berous autem, qui chaldaicam scripturam, rem hanc alter teste Abulensi, loc. cit., narrat. Dicit enim, quod Semacherib, rex Assyriorum, castrametatus sit in omnem Asiam et Egyp̄tum; reversus autem a praliis agyptiacis ad Jerosolymam invenierit exercitum, quem Rabisci dimisiterat, in periculo pestilente constitutum. Deum enim, at, morbum populo immiserat.

(1) Quares LXIV : *An omnia que 4 Reg. 20, 8, 12, de horologio regis Achaz arguitur narrantur, sint verisimilia? Antequam respondeamus, observo, quod auctor des Questions sur l'Encyclopédie cuius verba Cl. Bullet, loc. cit., recitat, dicat quidem se non negare miraculum de retrogradatione solis in horologio Achaz, sed certissimō illud credere; attamen varias difficultates, que incredulis ad oppugnandum S. Scripturam inserire possent, in medium profert. Ac in primis ait: *Hoc miraculum debuisse toti orbi terrarum patere, causamque fuisse maximam in perturbatione; cum cursus stellarum subiit fuerit mutatus, sicut omnia calendaria praeversit in designandis eclipsibus solariis et lunariis a vero necessaria aberraverint.* Sed absolute loquendo necesse non est admittere, quod hoc prodigium totus orbis terrarum observaverit. Nam Vatalius, Paulus Burgensis, et Aris Montanus censem, solam umbram in horologio regis Ezechiae retrocessisse, non verò ipsum solem, atque hanc sententiam probabilem putauit Emmanuel Sā, Gaspar Sanctus, eamque multis argumentis stabiliter conatur Cl. Bullet, loc. cit., et Weissbach (1); Cajetanus verò cum quibusdam aliis admittit quidem, ipsum solem retrocessisse, sed subito et quasi in momento, et mox iterum ad motum ordinarium redisse. Supposita autem hāc explicazione non sequitur, hoc miraculum ab omnibus, vel pluribus terrigenis observari debuisse; ut expediti hanc rem facile patebit. Denique, iuxta S. Dionysium (2), et Tirinum, comment. in 4 Reg.*

(1) Tom. 2. Nov. Form. Theol. Bibl. quest. 39, p. 125, 129.

(2) Epistola ad S. Polycarpum, ubi de Apollophane sophista ita scribit: *Cirrū iugur non colit eum, quem hinc quoque veraciter cognoscimus esse omnium Deum, admirando ejus, à quo cuncta subsistunt, admirabilem potestemus?* Quandoquidem ab ipso solem et lumen, potentia statuimus mirabilis, similis cum hac rerum universitate, ad omnitudinem immobilitatem (tempore Iosephus stolidus jebenisi) redacta sint, neconon ad integrum spatiū, in iisdem universis signis constituerint; vel, quod amplius est, etiam cunctis orbibus primariis, qui ceteros complexus suo continent, more suo gyranthus, ea que illeorum complexus continetur (scilicet sol et luna) non nisi in orbem circumdata sint (alludit nimis S. Dionysius his verbis ad duplicitem illam opinionem circa miraculum solis ad imperium Iosephus stantis, qua-

20, 9, ipse sol retroactus fuit non in momento, sed motu successivo ordinario, ac proin ita, ut etiam aliae gentes extra Iudeam posite hoc miraculum advertebuerint, et adverterint, cujus rei non obscurum indicia (1) habemus. Inde tamen non sequitur, quod perturbatio in cursu astrorum, aut in calendaris, etc., orta sit. Nam iuxta systema Copernicanum, seu terrena mota circa solem, tunc cum sole simul totum systema solare seu planetarium, ut vocatur, retrocessit; iuxta systema vero Ptolemaicum et Tychoicum cum sole omnes orbes caelestes cum omnibus planetis et astris retrocesserunt; sicut stante sole sub Iosephus stetit et luna, 10, 15 totumque systema solare, sicut iuxta Ptolemaicos et Tychonicos omnes orbes caelestes cum suis planetis et sideribus, ut alibi (2) diximus. Supposita autem explicazione, quam Abulensis, aliquo

rūna est quod quiescentibus tunc sole et luna, etiam cetera cuncta caelestia corpora quieverint, seu at S. Dionysius loquiuit, ad omnitudinem immobilitatem redacta sint. Alia, quod sole et luna tunc stantibus, tamen alia caelestia corpora motu solito mota, seu *suo grytate furent*: Quin et alius quidem das continuatione ferè tripli longior effectus (tempore regis Ezechiae arguitur), et tunc viginti horas universitas motu contrario, admirabili retrogradationibus retrogressum ac reverans sit; vel ipse sol cursu suo... motum suum ad decem horas contractum, denudo gradu retrogradato, alii item decem horis novam quandam semitam incundo, reperiuntur; (alludit S. Dionysius denudo ad duplicitem illam opinionem, de qua paulo ante diximus. Quemadmodum enim duplex opinio est circa stationem solis et lune tempore Iosephus, an scilicet omnia alia caelestia corpora simul steterint cum sole et luna, an illis duobus stantibus, ipsa continuo perrexerint moveri; sic circa istam retrogradationem solis tempore Ezechiae arguitur sunt duae opiniones; una, quod alia caelestia corpora simul cum sole regressa fuerint. Alla opinio, quod non omnia, sed quod sol gradu retrogradato retrocesserit): Quod utique Babylonios iure merito conseruat, et eos Ezechiae, tanquam Deo suppani, similive, statue hominibus praestantiori, sine pagina subiecti.... Sed omnino dicit Apollophanes, ista minime vera esse; attamen id vel maxime sacris Persarum monumentis celebratur; atque etiamnum Magi triplicis Mythras sive solis memoriae recollecti, i.e., in historiis Persarum, et memorabilibus scriptis sacerdotum illorum istud narratur, atque etiamnum Magi, i.e., saeculare memoriam recollecti solis triplici, i.e., dei illius tempore Ezechiae quasi tantum longi, sunt tres dies artificiales, scilicet soli quasi triplices fuit in effectu.

(1) In S. Scripturā, 2 Paralip. 32, 31, mention fit de legatione principum Babylonis, qui missi fuerant (ad regem Ezechiam), ut interrogarent de portentis, quod acciderat super terram. Portentum autem hoc non potest esse aliud quam regressio solis, ut communiquerent interpres; nam cades exercitus Semachiorum posteriorum, scilicet at Cornelius la Lap., Comment. in Isa. 38, 8, ait, secundo abline anno contigit. Ergo etiam in Babylone visa est regressus umbra, orta ex regressione solis; cujus miraculi causam esse in Iudea cum Babyloniorum ex rumore percepissent, et legatos misserunt, qui eam cognoscerent. S. Dionysius quoque, ut in precedente nota vidimus, testatur Persas in memoriam tantu prodigii triplicem solem celebrare, pata progrediente, regrediente, ac rursus progrediente.

(2) Scriptura contra incredulos propugnata p. 2, sect. 1, quest. 4.

orthodoxus, sive id factum fuerit in umbrā duntaxat horologii Achazianū, sive in solo ipso, et quidem vel subito, vel successivē et lente retrocedente. Si autem curiosus scire aves determinatum modum, quo hoc miraculum patratum est, audi D. Chrysostomum, in Psalm. 138, de mirabilibus Dei operibus ita loquens: *Quonodō autem factum est, volo scire, imò et verò non vole quidem scire modum, neque enim et (solum) potest fieri, sed factum credo; cum autem qui fecit, adoro. Plurima enim ejus facta sunt occulta et areana..... Natura enim rerum semper est Dominus, qui fecit naturam, non ut producat quae non sunt, sed ut mutet.* Ille tamen ignorantia docta non impedit, quominus nobis licet dicere, potuisse hoc miraculum fieri hoc illo modo, suspensus his illis nature legibus, salvā semper libertim Dei voluntate, et sapientissima, que infinitis agere potest modis, omnipotentia.

Ceterum nostri officii est, ex hoc miraculo tempore Ezechie (sic ex illo tempore Iosephus) patrato, agnosceret et admirari Dei ter optimi Maximi potentiam. Miraculum adfuisse negaverit nemo (3) probet.

(1) Cornelius la Lap. Comment. in Isa. 38, Quæritur quidem. Item Tirinus Comment. in 4 Reg. 20, 9. Petes secundo.

(2) Vide supra notam, col. 431.

(3) Non est audiendum Spinoza, qui in Tractatu Theologico-Politico cap. 2 regressum umbras in horologio Achaziano, non prodigo, sed casu tribuit. Nubes enim, inquit, et solis regione tum pendebat, hujusque radios exceptos instylum horologii solaris ita regrebat, ut umbra in oppositum converteretur. Itaque ex Spinoza mente duxataxat ad captum vulgi recessit umbra: quia nildum per pulchritudinem respiciunt illi homines. Ita ille. Verum hoc explicatio inprimis est contra sensum omnium fidelium et SS. Patrum, qui supponunt, grande hic factum esse miraculum simile illi, quando sol et luna ad imperium Iosephus steterint. Vide supra, textum S. Dionysii. Similiter S. Gregorius Naz. diem illum Ezechiae miraculo auctum agnovid oratione 19, in laudem Patris, ubi de sanctitate dinitus illi restituta sit loquitur: *Quis quidem res miraculo illi, quod in Ezechiae editum est, meo quidem judicio nequaquam inferior haberi debet; quem cum in moribus incidisset, et preces adhibuerit, Deus vite incremento donat; illeque per retroactum, graduum umbras indicavit.* Et S. Augustinus, 1. 21 de Civ. Dei, cap. 8, inquit: *Nos autem in dominis libris legimus, etiam soliem ipsum et stetisse, cum hoc à Domino Deo petivisset per sanctus Jesus Nave, donec copium praelium victoria terminaret; et retrorsum redisse, ut regi Ezechiae, quindecim anni ad vivendum additi, hoc etiam prodigio promiscione dei significauerunt adjuncto. Sed ista quoque miracula, que meritis sunt concessa sanctorum, quando credunt, ista facta magis artibus tribuentur.* Item Theodoreus, quest. 92 in 4 Reg., de signo Ezechiae divinitatis, dicit loquitur: *Solis autem miraculum pervasis universum orbem terre. Omnipotens enim fui cognitor, solēm retrocessisse. Quoniamque rex Babyloniorum... misit legatos et dom ad regem Judeorum, etc.* Igitur explicatio Spinoza recessum umbras in horologio Achaziano non prodigo, sed casu tribuitur est contra sensum fidelium et SS. Patrum, ac prorsus gratis et sine solidō fundamento conflicta; etiam nullum prout vestigium de illa nube vel parelio, de quo Spinoza memini, seu in S. Scripturā seu alibi reprehendamus; sed potius ipse rex Ezechias, illam umbras recessum tanquam signum seu grande miraculum petuit, et Propheta Isaías tanquam tale promisit, omnibusque persuasum fuit, hoc signum divinitus seu miraculose datum esse precibus, et ad fidem pollicitationis de restituenda sanitate faciendam imperatum, prout patet legenti sacram textum 4 Reg. 20, 8, 12, qui ita sonat: *Dixerat autem Ezechias*

ad Isaiam: Quod erit signum, quia Dominus me sanabit; et quia ascensus sum die tertii, templum Domini? Cum ait Isaias: Hoc erit signum a Domino, quod faciūs tu dominus sermonem, quem locutus es: Vis, ut ascendat umbra decem lineas, an ut revertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias: Facile est umbras crescere decem lineas; nec hoc volo ut fiat; sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. Invocavit itaque Isaías Prophetam Dominum, et redixit umbras per lineas, quibus iam descendebat in horologio Achaz retrorsum decem gradibus.

(1) Vide supra ad initium numeri 71.

(2) Equidem sciothericorum seu solarium horologiorum primus inventor perhibetur fuisse Anaximenes Milesius, qui post regem Achaz annis ferè 196 vel 172 vixit dictus. Verum Clavius l. 4 Gnomonice, pag. 7, ubi de inventoriis sciothericorum horologiorum, eorumque scriptoribus scribit, expressè negat, primum horum inventorem fuisse Anaximenes Milesium, et ait: *Quare rationem hanc horologiorum à primis illis patribus (quod et de aliis scientiis affirmat Josephus in lib. de Antiquitate) originem traxisse cre-*

